

Videvik, 27.05.2010

Inimesed teavad, mis on mõistlik ja vajalik

Riigikontrolör Mihkel Oviir vastab ajalehe
Videvik küsimustele

Olete teist korda riigikontrolör. Teid toetas ametisse määramisel nii Reformi- kui ka Keskerakond. Mis on taganud teie kui riigikontrolöri jätkuva edu? On see eelkõige „sisukas koostöö Riigikogu ja selle organitega“, nagu president teid taas uueks ametiajaks esitades ütles?

Eks seda tuleks eelkõige teistelt küsida. Ma ise arvan, et see, mida te nimetate eduks, tuleneb asjaolust, et ma olen parteipoliitiliselt neutraalne isik. Olen ka Riigikogus öelnud, et ainus partei, mida ma esindan, on terve mõistuse partei. Neutraalsus on tänapäeva Eesti ülepolitiseeritud ja polariseerunud ühiskonnas väga vajalik. Riigikontrolörina on vaja omada võimalikult laia usaldust, riigikontrolör ei saa esindada kellegi parteipoliitilisi huve, Riigikontroll esindab riigi huve selle laiemas tähenduses.

Tänu sellele, et minu abikaasa on poliitik, olen ma olnud 1990. aastate algusest peale avalikkuse topelttähelepanu all. Ma olen pidanud kogu aeg käima nagu nõõri mööda. Pidasin kümme aastat justiitsministeeriumi kantsleri ametit ja töötasin nii isamaalasest, ERSP-lasest, koonderakondlasest kui ka reformierakondlasest ministriga. Ja keegi ei saanud mulle kunagi ette heita poliitilist kallutatust ühele või teisele poole. Mis puutub koostöösse Riigikoguga, siis on see riigikontrolörile ja Riigikontrollile väga tähtis – Riigikontroll on ju parlamendi heaks töötav omamoodi infoagentuur. Meie hangime infot parlamendile ja tema liikmetele, et neil oleks võimalik poliitikat kujundada. Tähtis on mõista, et Riigikontroll ei ole iseseisev võimu teostaja või otsustaja. Riigikontroll on nõuandja nendele, kes

otsustavad. Ja hea nõuandja annab objektiivse pildi, vaatamata asju läbi parteipoliitiliste prillide. Nii käitun ka mina riigikontrolörina.

Rõhutan veel kord – selleks tööks ei ole meil karme jõuvolitusi, töömeetodiks on audit: dokumentide uurimine, intervjuud, analüüs. Eesti Riigikontroll annab soovitusi, me ei tee ettekirjutusi, nagu tihti ekslikult arvatakse. Riigikontrolli pädevuses pole kedagi karistada ja nii on ka õige.

Mis on teie kogemusvara arvestades põhilisim riigikontrolööri tegevuses?

Nagu ma ennist ütlesin – objektiivsus. Aga väga tähtis on ka tunda riigi tegelikku toimimist. Mul on üsna kurb vaadata ülikoolidest tulevate avalike haldajate arusaamu – õpikust pähe õpitud jutt ja reaalne elu on paraku väga erinevad.

Milliseid probleeme olete aidanud lahendada, millised lahendused on teist sõltunud? Ja kui paljud teie ametkonna kontrolli tulemustest on ignorantsest kalevi alla pistetud, neist tõsisemaid järeltõusude tegemata?

Ma ei tahaks siin hakata mingit uhket nimekirja üles lugema. Nõuandja roll on jääda tagasihoidlikult tagaplaanile. Riigikontroll ei ole otsustaja, otsustavad need, kes on selleks kutsutud ja seatud. Võin aga siiski viimase aja töödest mainida, et Riigikontrolli meeskond koostas näiteks valitsusele analüüsi probleemidest Eesti Energia investeringukava täiendava rahastamise ettevalmistamisel. Me tõime valitsusele välja teatud riskid ja mul on hea meel, et meie analüüs oli valitsusele abiks otsuse langetamisel.

Mis puudutab auditi tulemuste „kalevi alla pistmist“, siis on see õnneks võimatu. Juba seadus ütleb, et Riigikontrolli auditiaruanded on avalikud, välja arvatud mõni väga üksik, mis käsitleb riigisaladuse kaitse all olevaid asutusi või teemasid. Meie aruanded on kättesaadavad koduleheküljelt internetis www.riigikontroll.ee.

Mis aga puutub sellesse, kas need, kellele me oma aruannetes soovitusi anname, neid täies mahus ära kasutavad, siis see on teine asi. Ükski auditeeritav ei ole kohustatud tegema seda, mida Riigikontroll soovitab. Kuid arenenud riikides on administratiivne kultuur siiski selline, et soovitusid viiakse ellu. Meil on sinnamaale veel pikk tee.

Siin on tegelikkuses tegu laiema küsimusega, sealhulgas parlamendi rolli kujunemisega, selle ümbermõtestamisega.

Mõni aeg tagasi käisid arutelud selle üle, kuidas anda Riigikogule tema töös nn uut hingamist. Selleks on hädavajadus – kui 1992. aastast alates on Riigikogu põhienergia kulunud suurel määral seadusloomele, siis praeguseks on see töö põhiosas valmis. Seega on just nüüd õige aeg kulutada seadusloome alt vabanenud energia selleks, et nõuda aru, kuidas maksumaksja raha on kulutatud ja kas selle raha eest on saavutatud soovitud tulemusi.

Nii Euroopas kui ka mujal maailmas on üldlevinud praktika, et parlamendis on selleks spetsiaalne auditikomisjon (*Public Accounts Committee*), kes arutab kõrgeima auditiasutuse, meie mõistes Riigikontrolli esitatud aruandeid, kutsub selgitusi andma kõrgemad riigiametnikud, kantslerid jt, arutab läbi oma reageeringu ja koostab seejärel oma järeldused koos soovitustega edasiseks tegevuseks.

Briti parlamendi auditikomisjon tegutseb juba 1861. aastast alates. Lubadusi ja ütlusi, mida kõrged ametnikud komisjoni ees annavad, käsitletakse kui parlamendi täiskogule antuid. Ka Eesti parlamendis on selliseks tööks mõeldud komisjon olemas juba aastast 2004, kuid selle toimimine on paraku suhteliselt ebaefektiivne ega sarnane kuigivõrd sellega, kuidas töötavad samalaadsed komisjonid mujal, näiteks Suurbritannias, Kanadas, Hollandis. Komisjon keskendub seal tippametnikelt aru nõudmisele, kuidas ja millal kavatsetakse auditites viidatud probleemid lahendada. Ja need lubadused fikseeritakse kõik komisjoni kuulamise täis-stenogrammis. Auditikomisjoni istung võib kesta igal nädalal mitu korda paar-kolm-neli tundi ja kogu selle aja vältel esitavad komisjoni liikmed kuulatavatele tippametnikele umbes 100–170 küsimust.

Erilist jõulisust ministriumide tippametnike küsitlemisel näitavad teiste riikide praktikas just valitsuserakondi esindavad parlamendiliikmed, sest see on nende valitsuse poliitika, mida on kehvasti ellu viidud, põhjustades valijate rahulolematust ja vähendades võimalust saada tagasivalituks.

Kõike seda peaks riigieelarve kontrolli komisjon tegema ka Eestis. Just sellest komisjonist saaks teha omamoodi katseprojekti, mille kaudu avalikkus näeks senisest märksa rohkem parlamendi tegelikkust ja see vähendaks nende hulka, kes suhtuvad parlamendi töösse skeptiliselt. Siis näeks igaüks, kuidas Riigikogu liikmed maksumaksja raha kasutamise mõistlikkuse ja hea halduse eest seisavad, või ei seisa.

Olen juba aastaid teinud oma ettepanekut – distantsjuhitavad kaamerad komisjoni tööruumi, mikrofonid lauale ja otseülekanne

ning salvestused internetti koos stenogrammiga. Siis ehk lõpeb ka olukord, kus näiteks komisjoni liikmetest on mõnikord kohal kaks inimest või suvatseb mõni komisjoni liige ilmuda alles keset koosolekut ja sedagi veerandtunniks, rääkides istungi ajal mobiiltelefoniga või klõbistades arvutil mõnd oma artiklit kirjutada, viitsimata materjaligi lugeda.

Millist valdkonda meie riigi jätkusuutlikkuse tagamisel käsitlete eelisjärjekorras?

Teie küsimus puudutab väga kaalukat osa Riigikontrolli töös. Kui ka Eesti Riigikontrollis auditeeriti 1990-ndatel peamiselt minevikku ehk juba toimunut, siis praegu vaatame tulevikku. Praegune ülemaailmne majanduskriis on igal pool päevakorrale tõstnud jätkusuutlikkuse auditid. Need on auditid, mis analüüsivad ja prognoosivad, kui võrd tänane tegevus või tegevusetus annab tunda tulevikus – näiteks kümne või kahekümne aasta pärast. Sellised jätkusuutlikkuse auditid on praegu eriti aktuaalsed neis riikides, kes on omal ajal loonud näiteks luksusliku sotsiaaltagatiste ja kõikvõimalike abirahade süsteemi. Et maksumaksjaid on üha vähem ja ülalpeetavaid üha rohkem, ei saa senine süsteem enam pikalt kesta.

Kõik need küsimused seisavad ka Eesti ees: kuidas pidada tulevikus ülal vananeva rahvastikuga riiki, kus töötajaid ja väärtuse loojaid on üha vähem? Kust, kellelt ja kuidas tuleb see tulu, mida kulutada? Küll jagamisega hakkama saadakse, oleks aga, mida jagada. Riigikontrolli tööplaanis on praegu näiteks meie pensionisüsteemi jätkusuutlikkust käsitlev audit, see peaks valmima järgmise aasta kevadel.

Või milline oleks jätkusuutlik riigi ja majanduse struktuur? Kas Eesti haridus on selline, et sellega on võimalik globaalses konkurentsisis hakkama saada ja edukas olla? Milline oleks optimaalne tervishoiusüsteem? Riigikontroll kavatseb mõelda, mida oleks mõistlik teha, et vähem kulutada võitlusele tagajärgedega ehk haigustega ja rohkem panustada nende ärahoidmisse. See on üks põhimõttelisi küsimusi, mida ühiskond peaks arutama. Minu isiklik arvamus on, et tuleb otsida ideid, kuidas inimest ennast panna oma tervise eest hoolt kandma.

Samuti on Riigikontrolli fookuses energeetikaküsimused, infrastruktuur. Kas me oleme teinud kõik, et ka 25 aasta pärast oleks meil

mõistliku hinnaga elektrit, oleks hingata puhast õhku ja juua puhast vett, oleks töökorras infrastruktuur?

Milline on teie hinnangul tõsiseim (valusaim) sotsiaalprobleem Eesti ühiskonnas?

Kahtlemata on selleks ühiskonna vananemine: Eestis on töötajate ja pensionäride suhtarv totaalselt paigast ära. Meil on hädasti vaja juurde sadu tuhandeid maksumaksjaid. Demograafiline olukord aga näitab, et isegi juhul, kui sündimus paraneb, algab ikkagi just 2015.–2020. a tööjõu vähenemine, tööealisi jääb lihtsalt järjest vähemaks. Eelmise aasta alguseks oli Eesti rahvaarv kahanenud 1,34 miljonini, mis on ligi 32 000 inimest vähem kui aastal 2000 ning 108 000 inimese võrra vähem kui 1995. aastal. Seega on praegu Eestis iga vähemalt 65-aastase kohta neli tööealist inimest, aastaks 2030 kahaneb see kolme inimeseni ja 50 aasta perspektiivis on meil ühe inimese pensioni maksmiseks ainult 1,8 tööealist inimest. Kusjuures töötajaid on ju veel vähem. Samal ajal aga suureneb kiiresti rahva hulgas üle 65-aastaste osakaal. No ei ole võimalik niimoodi edasi minna. Kust see raha peaks tulema, kui keegi seda ei teeni? Et rahvastik vananeb terves Euroopa Liidus, siis juba 2002. aastal seadsid euroliidu riigid Barcelonas eesmärgi tõsta tööhõivest väljumise keskmine vanus 65. eluaastani. Kui praegu on euroliidus tööealiste elanike ehk 20–64-aastaste suhe pensioniealistesse (need on vanuses 65+) 3,6 : 1, siis aastaks 2020 on see suhe 2,9 : 1 ning aastaks 2050 on vähem kui 2 tööealist inimest ühe eaka kohta Euroopa Liidus.

Aga ma olen nõus, et ega pensioniiga lõputult ei ole võimalik tõsta, kuskil on füüsiline piir ees ja tegelik lahendus on ikkagi suurem hulk noori ehk tulevik saab püsida lastel.

Juba rohkem kui kümme aastat tagasi Riigikogu liikmena tegutsemisel torkas mulle silma, et kohalikes omavalitsustes vohas täielik isetegevus palgamäärade-preemiate, tulemuspalkade jms määramisel. Ometi näitab näiteks Saksamaa kogemus, et johtuvalt omavalitsuse suuruselt (elanike arv, maksude laekumise kapatsiteet jne) on seal ammu seatud kindlad piirmäärad nii palkadele-hüvitistele kui ka ametiautode ja isegi kantseleitarvete soetamiseks. Seejuures ei kurda seal keegi omavalitsusdemokraatia puudumise üle. Mida sellest järeldada?

Kohalik volikogu, kes esindab kohalikku rahvast ja on selle valitud, otsustab iseseisvalt. Ma ei poolda mingit käskude-keeldude süsteemi – inimesed peavad ise äratundmiseni jõudma, mis on mõistlik ja vajalik.

Paar nädalat tagasi ilmus pressis taas kirjutisi selle kohta, kuidas lapsed kooli jõudes on mitmel pool kurnatusest (nälgast) minestanud, samaaegu naudivad kohalikud vallavanemad kümnetesse tuhandetesse ulatuvaid kuupalku. Mida teie õiglustunne ütleb ja kas võiks-tahaks siin keegi kontrollivitsa järele haarata?

On väga kurb, kui on juhtumeid, kus inimesed on 2010. aasta Eestis, mis kuulub Euroopa Liitu, nälgas. Samas aga ei pea ma üldse õigeks sellist vastandust – nälgivad lapsed ja paarkümmend tuhat krooni palka saavad vallavanemad. Ma arvan, et tublile vallavanemale peaks kindlasti mitu korda rohkem maksma. Mis puutub aga olukorda, kus laps on nälgas, siis tuleks kohalikul kogukonnal küsida ennekõike endalt – kus on nende silmad olnud. Või mida teevad selle lapse vanemad? Kas riigi antud toetused jõuavad üldse lasteni? Või joovad vanemad need lihtsalt maha ja siis käib tavapärase kisa ja näpuga näitamine riigi suunas? Kus on kohaliku omavalitsuse vastutus? Kahtlemata võib ju kontrollida ja peabki kontrollima, kas kõik need, kes peavad hoolitsema selle eest, et selliseid nälgivate laste juhtumeid ei oleks, on oma tööd korralikult teinud. Aga see on ennekõike kohaliku volikogu küsimus.

Kui omavalitsus ei oska või ei taha nende probleemidega tegelda, siis on see selgelt ka kohaliku kogukonna, kohaliku valijaskonna süü. Meil on kombeks, et valijad taandavad ennast täielikult vastutusest, kuigi nad ise on need saamatud ja lollid sellisel juhul volikokku valinud.

Mida sooviksite veel Videviku lugejatele öelda?

Ma mõtleksin lugejana, kas lehetoimetusel oleks võimalus anda oma panus, murdmaks Eesti ühiskonnas olevat ja väga kahetsusväärset mentaliteeti, et väärikas eas inimene on nagu mingi naftaliini järele haisev topis, kelle elu on lõpukorral, videviku mustad varjud on langenud ta peale – arvatakse, et parem oleks eakal inimesel istuda kuskil kapi taga ja heietada morbiidseid mõtteid ning lugeda kirsturaha.

Ma ei ole kategooriliselt sellise käsitlesega nõus. Tuleks olla ühiskondlikult aktiivne ja positiivne, näha vanuses tema väärtusi ja eelseid, vabadust. Kahtlemata on ka selliseid tervisehädasid, mis ei või-

malda väga aktiivne olla, kuid paljudel juhtudel on ikka tegemist ennekõike inimese enda hoiakuga. Ei maksa heietada videvikumõt-
teid.

Toimetuselt

Kahju, et Mihkel Oviir pole võtnud vaevaks süveneda Videviku vaimu ja kirjatähte (Siiri Oviiri sõnutsi oli leht vähemasti mullu nende perre tellitud!) – siis poleks ta oma intervjuus tulnud lagedale kallutatud ning pahatahtlikugi hinnanguga meie nädalalehe suhtes, nagu heie-
tataks-kuulutataks Videvikus seesugust elukäsitust, mis süvendavat kahetsusväärset mõtteviisi, justkui oleks eakas inimene mingi kibes-
tunud ja „naftaliini järele haisev topis, kelle elu on lõpukorral ning kaduviku, s.t videviku mustad varjud on langenud ta peale ...“

Suisa vastupidi – Videvik on pidevalt kirjutanud aktiivse eluhoia-
kuga eakatest inimestest, kes püüavad igas olukorras säilitada opti-
mismi, seda teistesegi sisendada ning kitsikusse langedes ennast
ikka eeskätt ise aidata. Ning ajalehe nimigi ei tulene mitte sellest,
et me oma lugejaid igavese ööpimeduse lävepakule meelitaksime,
vaid ikka eesti rahva iidsest videvikupidamise heast kombest. Tea-
dupärast pidasid vanad eestlased enne õhtust pirru süütamist päe-
vasündmuste üle aru, vahetasid külauudiseid ja tegid plaane järgmis-
teks päevadeks. Alles siis, kui mõtteid ergastav puhkepaus veedetud,
asuti õhtuste talituste kallale ...

Nõnda et Videviku veergudel küll mitte keegi morbiidseid mõtteid
ei heieta ega kedagi kalmisturahule ei peibuta. Kui Mihkel Oviir meie
aastakümnete pikkusi pingutusi nõnda on tõlgendanud, peab ta
ilmselt ise pisut kaduvikukaldelise mõtteviisiga olema. Sest kuidas
muidu seletada tema viimaste kuude vaibumatut kihku pidada meie
ühiskonna teravaimaks sotsiaalprobleemiks mitte tööpuudust ja laste
nälgimist, vaid pensionäride liigsuurt suhtarvu ja seda põhjustavat
liigmadalat pensionilejäämise ealävendit?